

KERTINĖ
PARAŠTĖ

*KAI Istorija, ižiebus melsvą ugnį,
Šlaksto žemę žuvusių krauju
Ir per amžių juodąją bedugnę
Mostelia su želmeniu nauju,*

*Aš klaupiuos į pašvęstąjį smėlį
Su didžiu stebuklo laukimu
Ir kiekvieną kritusio šešėlį
Kaip kautynių vėliavą imu.*

*O tautos dvasia sparnus ištiesia,
Lyg ošimą tolimų dainų,
Ir, giedodama herojiškąją giesmę,
Kyla iš liepsnos ir pelenų.*

Kazys Bradūnas

Ne vieni

Šią savaitę prasidėjo du karai: prieš Lietuvą ir prieš Iraką. Abu karai prasidėjo staigiu smūgiu, kurio tikslas buvo baime suparaliuoti užpultąjį. Bijote bijojome karo Irake, nes manėme, kad kai ten užsiliepsnojęs karas sukaups pasaulio dėmesį, tuo metu Sovietų imperijos caras Michailas Paskutinysis siųs savo kariuomenę gąsdinti lietuvius. Atsitiko ne taip, kaip manėme. Lietuvoje kraujas buvo liejamas viešai, Vakarų televizijos kameroms stebint. Tankų vikšrai sutraiškė jaunos moters kūną. Iš šarvuočių iššokę narsuoliai neilgam klausėsi dainuojančios minios – lietuvių dainai atsakė savo ginklų šūviais. Vilniuje sausio 13 dienos nakties valandomis prie radijo ir televizijos bokšto desantininkų šūviai nušovė net tryliką lietuvių. Jie nušovė *glasnost*, *perestroiką* ir *demokratizaciją*. Kas svarbiausia, Lietuva neliko viena – visas pasaulis susirūpinęs stebėjo, kas dedasi Vilniuje.

Po to, kas atsitiko Vilniuje kruviną praejusio sekmadienio rytą, nebebus įmanoma kalbėti

apie Gorbačiova kaip reformatorių. Gromyko buvo teisingas: caras turi plieninius dantis. Savo veiksmais jis atsisako ne tik reformatoriaus apsiausto (juoba, ir šiaip jau labai skylėto), bet taip pat nustumia ir iš Vakarų taip elgetiškai gautą išmaldą. Teisingai Danijos užsienio reikalų ministras sako, kad valstybė, kuri neįstengia savo žmonių išmaitinti, o tačiau randa išteklį savo žmones šaudyti, nėra verta pasaulio pagalbos. Po Vilniaus žudynių tik nepataisomas optimistas Jerry F. Hough drįs tausti apie progas bizniui Sovietų Sąjungoje.

Neaišku, kokią vaidinimą buvo suplanavęs Gorbačiovas ar tie, kurie jį valdo. Makabriškai skambėjo jau anksčiau girdėtų melodijų pakartojimas. Uvertiūrai: atsiųsti desantininkai rekrūtų gaudyti – tai tiesiog pernai kovo mėnesį įsilaužimo į ligoninę pakartojimas. Sekmadienio naktį garsiakalbiai apsigarsina Nacionalinis išganymo komitetas – parinktas tas pats vardas, kaip pirmąkart Lenkijoje

(Nukelta į 2 psl.)

Asmens ir visuomenės konfliktas Antano Škėmos „Kalėdų vaizdelyje“

AUDRIUS DUNDZILA

Antanas Škėma ne tiek kreipia kūrybinį dėmesį į žmogaus konfliktą su aplinka ir visuomene, kiek vaizdingai nagrinėja žmogaus vidinę kovą. Dažnai Škėma savo charakteriams sukuria ypatingą, gal net ir truputį neįprastą socialinį kautynių lauką. Jo charakteriai apsupti artimiausių draugų bei aštriausių priešių. Vaidinimuose Škėma meniškai išvysto pagrindinį asmeninį konfliktą iš antrinio visuomeninio nesutarimo. Žmogaus psichinė padėtis užima svarbesnę vietą negu visuomenė. Nors Škėma laisvai kritikuoja lietuviškąją visuomenę, jis vis tiek rimtai pristato žmogaus dvasinę būklę.

1960–1961 metais parašytame vaidinime „Kalėdų vaizdelis“ pagrindinis veikėjas Skaidra yra neįmanomų siekių suvaržytas žmogus. Jis, pasak nuo jo besiskiriančios žmonos Danguolės, nepakenčiamai, vos ne vos žvėriškai, atsidavęs kūrybai. Neapsitvarkydamas, pastovaus darbo neturėdamas, saviu nesirūpinamas, pleiskanais ar nosi kraptydamasis Skaidra namuose sėdi ir gal rašo, gal nerašo eilėraščių. Jis nesuprantanti Danguolė jį laiko „nepagydomu“, „sentimentaliu idiotu“. Jis iš tikrųjų yra sentimentalus, Schiller'io prasme, nes jis skaudžiai žino, ko nepasiekia, bet vis tiek stengiasi visa savo gyvastimi. Tai jo gyvenimo pagrindinis apsunikinimas.

Skaidros lūkesčiai kūrybingi ir gilūs. Jis visą savo gyvenimą laukia idealaus kūrybinio įkvėpimo, nes jisai nori parašyti puikų eilėraštį. Jis taip aiškina reikalingą žodyną: „Tai bus labai paprasti ir labai svarbūs, ir labai poetiški žodžiai“. Jis tikisi parašyti idealų didingą eilėraštį. Pask Longinus teoretinė esė apie didingą kūrybą, sublimas priklauso nuo žodyno. Skaidra apibūdina savo eilėraštį, panašiai kaip Longinus – literatūrinį kilnumą.

Longinus nustato, kad didingoji kūryba turi tinkamai naudotis

• Paskaita, skaityta VI Mokslo ir kultūros simpoziumo metu, Lituanistikos instituto programoje, 1989 m. lapkričio mėn. 23 d. Lemont, Illinois.

stilistinėmis priemonėmis ir kilniu žodynu. Skaidros „svarbūs“ ir „poetiški“ žodžiai atitinka Longinus reikalavimus. Svarbūs žodžiai juk ir yra kilnūs, o poetiškas žodžių sudėstymas įvykdomas stilistinėmis priemonėmis.

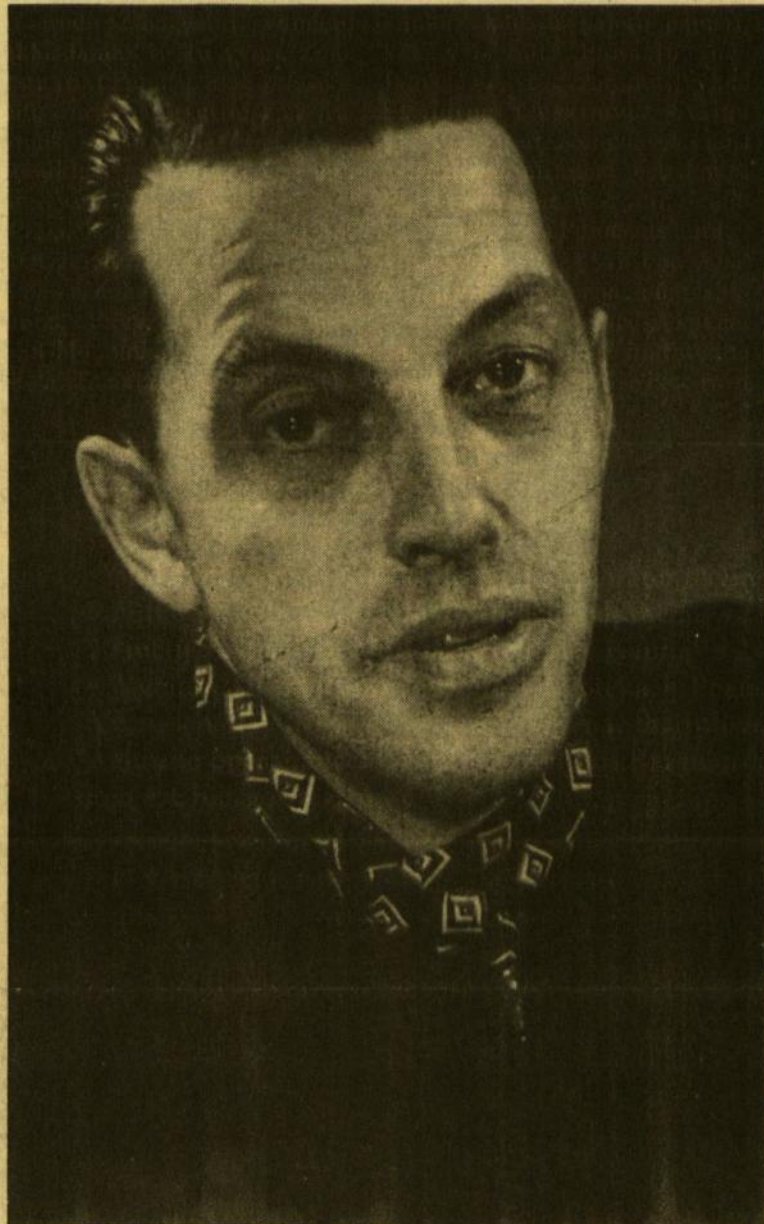
Skaidra frustruotas, nes jis nepajėgia norimo puikaus eilėraščio parašyti. Skaidros didingasis eilėraštis turėtų Skaidrą išlaisvinti iš jo frustracijos. Kartu tas eilėraštis jį patį ir skaitytojus turėtų iš esmės pakeisti. Skaidra tikisi pakeisti, nes jam gyvenime trūksta prasmės. Jis gyvena dėl kūrybos, kurios jis nepajėgia priimtinai praktikuoti. Skaidrai tokia padėtis yra itin ironiška, nes žmogus, vardu Skaidra, turėtų savo padėtį aiškiai matyti ir suprasti. Jis, nors skaidrus, yra sau aklas.

Skaidra daug tikisi iš savo eilėraščio. Skaidros eilėraštis turėtų atverti žmonėms regėjimą, savotišku būdu įprasmindamas jo vardą: „ir (žmonės) supras: visas, kas nežinoma, yra žinoma, ir kas žinoma – nežinoma“. Skaidra netiesiogiai cituoja Jėzaus pranašystę apie pasaulio pabaigą, tuo pats pretenduodamas į mitologinę dievybės rolę. Kitaip pasakius, Skaidros pasaulio išganytojo kompleksas jį varo į pražūtį, nes jis negali tapti Jėzumi. Ši Skaidros nuostata irgi skelbia Skaidros ir Panašaus konfliktą, nes Panašus vyno stebuklu save sutapatina su Jėzumi.

Skaidra toliau aiškina, kad jo eilėraštis turėtų įkvėpti tam tikrus jausmus: „ir ašaros yra juokas, ir kančia yra laimė, ir laimė yra ašaros, ir juokas yra kančia“. Skaidra įvairias priešpriešas sugretina ir permainingai antiteizėmis. Binariniai skirčiai išnyksta. Moderniosios kalbės teorijos žodžių reikšmės grindžia žodžių priešpriešingomis poromis. Žodžiai teturi reikšmę kontekste, kuriame glūdi ir pasislėpusi žodžio antitezė. Skaidra nori pašalinti binarinius skirtumus, kadangi jis siekia tobulo ryšio tarp signifikato ir signifikanto. Skaidra nori žodžiu tiesiogiai be tarpininkavimo išreikšti mintį, o tai neįmanoma. Bet Skaidra vis tiek stengiasi parašyti amžiais lytėtą ir svajotą literatūrinį kūrinį.

Skaidra savo eilėraščio apibūdinimą tęsia. Minėtos permainos baigiasi šiuo suderinimu: „ir ekstazė yra mirtis, ir pragaras – dangus“. Kol kas Skaidra mums sakė, kad jis kūryboje nori įkvėpiančiai ir tobulai išsireikšti. Bet jis irgi nori ekstazės. Pats žodis „ekstazė“ klasikiniame graikų kalboje reiškia išsivymą iš proto. Skaidra nori išsilaivinti iš savęs, o ekstazė per mirtį yra galutinis žmogaus išsilaisvinimas.

Ekstaziškas išsilaisvinimas irgi gali būti laimė. Skaidra siekia Roland Barthes vadinamojo „jouissance“ arba „laisvingo teksto“, laisvai peržengiančio kultūros ribas. Laimės tekstas, pašalinęs kultūrą, persimeta į kalbos krizę: žmogaus santykis su kalba dingsta, ir žmogus lieka be žado. Todėl Skaidra sugretina įvairias priešpriešas: jis šitaip tikisi atsipalaiduoti nuo civilizacijos. Žodis „jouissance“ prancū-

Antanas Škėma (1911-1961)

Vytauto Maželio nuotrauka

zų kalboje turi dvi prasmes: „jouissance“ yra ne vien laimė, bet ir priimtinas kasdieninis žodis išreikšti lytinį orgazmą. Tačiau Skaidra nepasiekia nei laimės, nei orgazmo, nors abiejų labai nori. Skaidros amžina nelaimė tiesiogiai susikerta su Panašaus amžina laime: Panašus gi laimingasis.

Skaidros vidinis konfliktas įsikūnija nepaprastame susitikime su savo dvyniu Panašiu. Jiedu yra binariškai panašūs: ko vienam trūksta, kitas apšėiai turi. Skaidra atstovauja kūrybiškiems idealams, o Panašus – įgyvendintoms aspiracijoms. Panašus įvykdo ne tik Skaidros, bet ir daugelio kitų charakterių norus.

Visų pirma Panašus pasiima Jėzaus mitologinę rolę. Jis tai įrodo Žmogystai, vandenį pakeisdamas tirštu vynu. Žmogysta įtiki Panašų. Stebuklas vis dėlto tėra paviršutiniškas įrodymas, kad Panašus yra Jėzus. Stebuklas gali būti paprasta apgavystė.

Panašus sugeba pagerinti kai kurių žmonių gyvenimus, įkūnydamas prie barų sėdinčiųjų troškimus. Pavyzdžiui, Panašus valia Magdalena tampa svajota šokėja. Tačiau Panašus pakeičia

žmonių išvaizdą, suteikdamas žmonėms ekspresionistines kaukes. Ekspresionistines kaukes dėvintys charakteriai vaizduoja visuomeninius tipus, o ne asmenis. Laisvas ekspresionistinis žmogus nedėvi kaukės, nes jis ištikimas sau. Jis nutaria, koks jo gyvenimas turi būti, ir taip gyvena. Panašus, šiuo atžvilgiu, nepakeičia žmonių gyvenimų, apdengdamas veidus. Kaukes dėvintys gyvena vaikišką fantaziją, nepaisydami savo tikrojo būvio. Kaukės tik suteikia žmogui galią pajusti gyvą sapną.

Skaidra aiškiai nori kažko gilesnio, negu trapios kosmetikos. Vis dėlto Skaidra pasiima ir užsideda į Panašų panašią kaukę. Skaidra tiek nori būti Panašiu, kad jis visiškai atsižada savo įsitikinimų. Jam reikia Panašaus kaukės, kad jis galėtų pajusti, kas yra būti Panašiu, nes Panašus savo gyvenimu įvykdo Skaidros troškimus. Staiga Skaidra, visada stengdavęs būti sau žmogumi, nori bet kokiū būdu tapti kitu žmogumi. Skaidra, nešiodamas Panašaus kaukę, vaizduoja, kad jis yra Panašus.

Rene Girard teorija apie tarpusavio konfliktus teigia, kad panašieji konkuruoja: „To imitate the desires of someone else is to turn

this someone else into a rival as well as a model“ (140). Skaidra visą savo skurdų gyvenimą varžosi būti toks, koks Panašus yra. Sutikęs Panašų, Skaidra pradeda jį paviršutiniškai, bet pagarbai mėgdžioti. Skaidra seka Panašaus pavyzdžiu. Tačiau drauge Skaidra negali apsiprasti su Panašiu. Dviejų Panašių negali būti. Girard irgi panašiai aiškina: „conflict must necessarily arise“ (140). Skaidrai būtina susidoroti su Panašiu.

Skaidra ir Panašus nėra paprasti konkurentai, nes jie tapę dvyniais. Tai žymiai paaštrina jų varžymąsi. Skaidra, žinoma, stengiasi pašalinti Panašų. Skaidra Panašų apkaltina, kad jis, nebeturėdamas savo kaukės, turi kitą susirasti: „Aš tau sakau: susirask sau kaukę!“ Skaidra bando ginčytis su Panašiu, bet Panašus nesileidžia į ginčus. Panašus Skaidrai paprastai atsako: „Aš nebeturiu kaukės“. Panašiam jokios kaukės nereikia.

Skaidrai užsidedant Panašaus kaukę, Panašus tampa Skaidros antgamtiniu dvyniu, Freud'o vadinamu „Doppelgaenger“o. Doppelgaenger'is visados aktyviai įkūnija savo dvynio asmeniškus siekius, kurių Doppelgaenger'io dvynys pats nepajėgia: „Aber nicht nur dieser der Ich-Kritik anstoessige Inhalt kann dem Doppelgaenger einverleibt werden, sondern ebenso alle unterbliebenen Moeglichkeiten des Geschicksgestaltung, an denen die Phantasie noch festhalten will, und alle Ich-Strebungen, die sich infolge aeusserer Ungunst nicht durchsetzen konnten“ (Tai jau ne vien tik šiai aš – kritikai sukeltas prieštaravimų turinys gali įsikūnyti Doppelgaenger'yje, bet lygiai taip pat visos užsilikusios likimo sudarymo galimybės, prie kurių fantazija nori būti toliau prisirišusi, ir visos aš – pastangos, kurios dėl išorinio nepalankumo negali būti išreikštos.) Skaidra gan atidžiai seka Freudo teoriją. Kadangi Panašus realizuoja Skaidros lūkesčius, Skaidra primityviu būdu sutapatina save su Panašiu. Skaidra taip bando sumainyti savo likimą su Panašaus likimu.

Skaidros gyvenimas turėtų būti tapytas tobulu, Skaidrai priėmus Panašaus bruožus. Skaidra, pasiekęs viską, ko norėjo, turėtų linksmai ir lengvai kurti pasaulio puikiausiąją poeziją. Tačiau tai neatitinka, nes Panašus nepasišalina.

Doppelgaenger'io užduotis yra ne vien tik atspindėti žmogaus norimą likimą. Doppelgaenger'is taip pat žmogui primena jo nesėkmes. Skaidra noriai priima savo fantazijų sukurtą gyvenimą po kaukę. Panašus Skaidrai tris kartus primena: „aš niekada neturėjau kaukės“. Panašiam net

(Nukelta į 2 psl.)

Iš Vilniaus Katedros, apeigoms vadovaujant arkivyskupui Julijonui Steponavičiui, praėjusį trečiadienį, sausio 16 dieną, buvo palaidoti žuvusieji per Sovietų kariuomenės užpuolį Vilniuje praėjusį savaitgalį. Vytauto Maželio nuotrauka

Šiame numeryje:

- Smurto Lietuvoje paraštė • Apie Antano Škėmos „Kalėdų vaizdelį“ • Politika ir ekonomija Lietuvoje praėjusiais metais • Dr. Marijai Gimbutienei 70 metų • Andriaus Norimo „Kelionė į Kauną“ • Istoriniai tyrimai Kaune • Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka • Poetai už Lietuvą • Andrei Voznesensk'io „Žvakės ir tankai“ • A.a. Stanislovas Gruodis, SJ • Petro Aglinsko opera „Steel Grin“ • Virginijos Baranaušienės freska Kalifornijoje • Chicagos teatruose

Išpūdžiai iš Lietuvos politinio ir ekonominio gyvenimo

STASYS GOŠTAUTAS

Rašyti apie Lietuvą šiandien, kai tiek yra daug spaudos ir gaušių perskridimų per Atlantą, būtų beveik nereikalinga. Kiekvienas turim savo nuomonę ir savo sprendimus apie Lietuvą, ir dažniausiai teisingus, nes šiandien, po 45 metų, Lietuva yra chaosas, kaip buvo Europa po Antrojo pasaulinio karo arba kaip būna kalynys, išėjęs po tiek metų iš kalėjimo. Bet Lietuva dar ne visiškai išėjo iš kalėjimo, po truputį eina ta linkme, kai kurie dar vis apsidairydami, lyg bijodami, kad dar tas kalėjimas juos pasivys. Tai šiurpus jausmas žmonių, kurie jau viską pergyveno ir bijo išeiti į laisvę, nes jie užmiršo, kaip reikia gyventi laisvai ir kokia tai milžiniška atsakomybė būti laisvam.

Lietuva šiandien yra kaip sapnas, virtęs realybe. Po 45 metų viltis visų akyse ir visi nori tą Lietuvą per vieną dieną padaryti tobula. Deja, Lietuva neturi tokio brolio, kaip Vokietija, kuri galėtų ją išpirkti per vieną dieną. Ji tai turi daryti pati, savo menkom jėgom, per klaidas.

Kaip ir kiekviena kolonija, Lietuva turės išsikapstyti iš to kolonialinio palikimo, kurio nebus lengva atsikratyti. Visa industrija buvo pastatyta tarnauti didžiajam broliui, kuris surišo mažojo brolio rankas ir kojas, kad tas negalėtų pajudėti. Sovietų Sąjunga gal ir pristatė fabrikų, įmonių, kelių ir tiltų, bet jie visi tarnauja tik vienam tikslui — Maskvai. Atėmus tą funkciją, ta visa struktūra lieka be fundamento ir, galima sakyti, yra nereikalinga. Kad ji būtų tautai naudinga, ją reikia pertvarkyti ar perstatyti iš pagrindų. Tai pastebėta, aplankius porą fabrikų, kuriuose žmonės rodo iniciatyvą, sunkiai dirba ir jaučiasi išdidūs, atlikdami savo pareigas, bet visa mašinerija yra tokia sena ir surūdijusi, kad neįmanoma jos taisyti, reikia viską sugriauti ir statyti naują, pradedant nuo žmogaus.

Visa Lietuvos infrastruktūra yra pagrįsta sena sistema, kuri greičiau sulūš, negu pasikeis. Tai kvadratiniai ratai, kurie nesisuka. Ją išjudinti bus daug sunkiau negu išleisti šimtą įstatymų, kurių nėra kam vykdyti.

Lietuva praprato prie savo provincijos rolės Sovietų Sąjungoje ir, atrodo, kad šia role pasitenkina. Aklų šalyje vienaakis karaliauja, sako ispanų priežodis. Būti svarbiam provincijai yra labai lengva ir smagu. Ar tai būtų rašytojas, dailininkas, ar mokytojas, ar valdininkas, visi lenkiasi tau, nes tu jautiesi toks didelis savo kaime. Mane labai stebino, kiek mažai Lietuvos žmonės žino, kas dedasi pasaulyje. Pažiūrėjus televiziją ir paskaicius pora išimto laikraščio, supratau, kad pasaulis baigiasi prie Nemuno ir Dubysos. Viskas, kas dedasi žemės rutuly, yra nesvarbu, nes mes turim savo problemas ir savo pareigas, ir jos svarbesnės už visas pasaulio problemas. Rusai per du šimtus metų (išskyrus tuos dvidešimt dvejus Nepriklausomybės metus) mus laikė provincija ir dar labai svarbia, ir gniaužė mus, nes kartkartėmis mes išdrįsdavom maištauti. Tas provincijos jausmas yra labai stiprus, ir reikės Lietuvos žmonėms dar daug per pasaulį keliauti, kol jo atsikratys. Tai nereikia, kad mes turėtume apleisti savo tradicijas ir savo kultūrą, bet verčiau tik pripažinti, kad yra ir kitų pasaulių, kurie verti mūsų dėmesio. Tas provincijos kvapas jaučiamas ne tik miesčionuose ir kaimuose, bet ir pačiam Vilniui, kuris labai išdidžiai žiūri į savo kaip sostinės našta.

Tolerancija buvo mūsų valstybės požymis per daugelį šimtmečių. Bet pora šimtų vergovės metų mus padarė labai kritiškai vienas kitam ir vi-

Lietuvos Parlamento — prie įėjimo į Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rūmus Vilniuje.

sam kam, ko mes nepažįstame. Tiesiog nenorime pripažinti kitų teisę gyventi ir dirbti. Lyg tavo garbė būtų mano nužeminimas, ir tavo pasisekimas automatiškai virsta mano nesėkme. Negalim kaltinti visos tautos, nes tas netolerantingumas išaugo iš savisaugos instinkto. Niekas negali tautai ir asmeniui prikišti dėl noro išlikti gyvam ir Lietuva išliko gyva ir turtinga dėl savo vaikų ir savo žemaitiško užsispyrimo.

Netolerancija pasireiškia mūsų spaudoje, kur kartais šumaisiom laisvę su savivaliavimu; mūsų Parlamente, kur smaguriaujam, vanodami vienas kitą, lyg nebūtų didesnio priešo, prieš kurį reiktų vieningai kovoti; mūsų savivaldybėse ir organizacijose, kur kartais norėtumėm totalitarine diktatūra pakeisti mūsų asmenišką nuostatą, ir visi, kurie su mumis nesutinka, yra prieš mus, ergo, mūsų priešai, kuriuos reikia sunaikinti. Kur ta vienybė prieš tironą Vingio parką? 1988 metais? Argi jau taip greit užmiršom? Juk dar neišbėta, aplankius porą fabrikų, kuriuose žmonės rodo iniciatyvą, sunkiai dirba ir jaučiasi išdidūs, atlikdami savo pareigas, bet visa mašinerija yra tokia sena ir surūdijusi, kad neįmanoma jos taisyti, reikia viską sugriauti ir statyti naują, pradedant nuo žmogaus.

Visa Lietuvos infrastruktūra yra pagrįsta sena sistema, kuri greičiau sulūš, negu pasikeis. Tai kvadratiniai ratai, kurie nesisuka. Ją išjudinti bus daug sunkiau negu išleisti šimtą įstatymų, kurių nėra kam vykdyti.

Nemažai to lepšiskumo matyti mūsų prekyboje ir fabrikuose. Kai ateini į krautuvę, tai tarnautoja gatava tave išmesti, nes tu trukdai jai laiką. Fabrike tik žiūrima, kaip čia greičiau pasprukti į smuklę, nes juk tam ir įsidarbinom, kad nereiktų dirbti. O čia dabar ši laisvė, laisvė nedirbti, bet vis vien uždirbti nors ir netikusį rublį. Lietuva labai greitai galėtų virsti turizmo kraštu, bet kol jos žmonės neišmoks mandagumo ir patarnavimo etiketo, galima statyti viešbučius ir kurortus, turizmo nebus. Atvykęs į Vilniaus tarptautinį aerouostą, nustembi, atradęs tokį netvarkingą ir neprofesionalų patarnavimą, blogiau negu bet kokioje Trečiojo pasaulio valstybėje. Jeigu norėtume išvystyti turizmą ir tarptautinę prekybą, turime viską daryti, kad Vilniaus aerouostas būtų tikrai tarptautinio standarto; mūsų viešbučiai aptarnautų ir mūsų valgyklos paduotų maistą, o nenumestų ji prieš valgytojus. Kaune teko valgyti viename iš tokių restoranų, kur atrodė, kad tik dekokim, jog iš viso gavom valgyti, o

jau patarnavimą geriau užmirškim. Bet negalima būtų tvirtinti, kad jau nėra padaryta pažanga. Atsiranda ir privatūs restoranai, kur maistas ir patarnavimas yra pavyzdingi. Yra krautuvų, kur pirkėja paklausia, ko norite, o ne grubiai atsuka nugarą. Kuo greičiau Lietuvos ūkis pereis į privačias rankas, bus tada asmeniškias interesus, kad žmonės būtų patenkinti patarnavimu ir preke. O Lietuvoje tos iniciatyvos netrūksta ir ji greit suklestės.

Labai gerai pažymėjo Aldas Kriaučiūnas iš JAV savo straipsnyje, išspausdintame *Permainose* (1990 spalio 16-22), „Ką gali Lietuva pasiūlyti pasauliui?“ neturėdama žaliavų, nei aukšto lygio pramonės. „Lietuvos eksportas gali būti (tik) jos žmonių darbai ir sugebėjimai“. Tam pasiekti jis siūlo pradėti nuo pagerbimo žmogaus. Pasakyti „ačiū“ už patarnavimą yra neįprasta Lietuvoje, bet atėjo laikas tai įvesti kaip normą. Man teko matyti pardavėjų bei patarnautojų elgesio pasikeitimą, kai antrąkart grįžus, pardavėja, kuri visada stovėdavo rūsti ir nemaloni, staiga nusišypso ir paklausia: „ar kavos su pienu?“ Fabrikuose, kur žmogus yra traktuojamas kaip žmogus, matyti ir rezultatai. Pavyzdžiui, mūsų geriausioje spaustuviėje „Spindulys“, kur darbininkai yra traktuojami kaip žmonės, jaučiamas jų pasididžiavimas savo produktu

— knyga. Juk jei gerai išleistas veikalas yra jų, darbininkų, dėka, jie gali didžiuotis savo darbo rezultatais. Bet ne visur taip yra. Kaip Kriaučiūnas pažymi, daug kur yra tik konfliktas tarp administracijos ir darbininkų, o rezultatas — gaminamo produkto kokybė menka, ir kam čia stengtis?

Lietuvai reikia valiutos ir iš kur nors jos pasigaminti, bet, vėl cituojant Kriaučiūną, kol nepaakeisim mūsų žmonių elgesio, ne daug kas drįs investuoti į prastos kokybės produktus. Lietuvai šiandien reikia visko — pagalbos iš viso pasaulio, ne tik iš praturtėjusių išeivių. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė galėtų būti branduolys tos masinės pagalbos organizavimo iš vietinių gyventojų, fundacijų, tarptautinių organizacijų ir t.t. Turėjom aukso Anglijoje, Švedijoje ir dar turim jo Prancūzijoje ir Šveicarijoje ir gal kur kitur. Gal anglai ir švedai sutiktų už tą auksą (kurį nelegaliai gražino Sovietų Sąjungai) pastatyti mums fabriką iš išmokyti žmones gaminti kokybiškai eksportui. Tik tada tas auksas bus tikrai ko vertas. Tai nebus greitai ir neišspręs mūsų buitinių problemų šiandien. Bet mes nors žiūrėtume į ateitį. Kai Vokietija pastatė automobilių fabriką Brazilijoje ir pastebėjo, kad jų automobilių kokybė daug blogesnė, uždarė fabriką ir dvejus metus praleido, mokydama darbininkus Vokietijoje. Tik po to leido gaminti Volkswagen'us Brazilijoje. Lietuviai daug gabesni už brazilus ir šėsių mėnesių pakaktų juos išmokyti.

Anksčiau minėjau mūsų spausdintuvės pranašumą. Dabar Amerika ir Europa daug knygų spausdina Taiwan'e (Japonijoje per brangu), Kinijoje, Korėjoje. Kodėl ne Lietuvoje. Reikia tik iniciatyvos ir žmonių, kurie apsiims, „ar kavos su pienu?“ Fabrikuose, kur žmogus yra traktuojamas kaip žmogus, matyti ir rezultatai. Pavyzdžiui, mūsų geriausioje spaustuviėje „Spindulys“, kur darbininkai yra traktuojami kaip žmonės, jaučiamas jų pasididžiavimas savo produktu

1990.11. 15

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

ir Rumunijoje, kurie abu kraštus prie bankroto privarė. Melagystės sudaro giją, kuri visą veiksmą suriša. Visokiomis progomis prižadama, kad nebus naudojamas smurtas. Pats Gorbis atsiunčia komisiją padėčiai ištišti, o jai dar neatvykus, žudomi beginkliai žmonės. Labai ciniškai skamba maršalo Akromejevo teigimas naujausiame *Newsweek* žurnale, kad Baltijos valstybėse kariuomenė nešaudys į žmones.

išganytoja. Skaidros palyginimas su Judo tinka, nes ir Skaidros, ir Judo mokytojai, Panašus ir Jėzus, mokiniams suteikia pageidautų vertybių. Mokiniai nusišuka nuo mokytojų ir bando patys be jų džiaugtis įgytais malonumais.

Panašus, kaip minėta, atstovauja Jėzui Škėmos vaidinime. Kokį Jėzų Škėma pristato? Panašus-Jėzus žmonių gyvenimus pakeičia, juos pagražindamas kaukėmis. Esmė nepasikeičia. Kaukė yra apgaulė, nes ji suvaržo tikrovę. Kaukė dėvintis žmogus pasirenka gyventi pagal kaukę, nors tai prieštarauja aplinkai. Kaukė yra saldinis, apraminantis vaiką. Krikščionių tikėjimas „Kalėdų vaidelyje“ pristatomas kaip toks pat pakaltas.

Konkurentų priešiskumas nepakartoja Judo išdavystę: Jėzus liepė ji išduoti, lygiai, kaip ir Panašus Skaidrai liepia: „Daryk pasakius, Panašus-jai pagerino gyvenimą tik iš paviršiaus, bet ne

Lygiai ciniškai skamba ir Gorbaciovo „pasiaiškinimas, kad nutarimą į žmones šaudyti padaręs ne jis, o Vilniuje esantis kariuomenės vadas. Tai irgi Tbilisi algoritmas: už įvykdytą žiaurumą niekas nėra atsakingas. Gal aukščiausias Gorbaciovo įžulumas yra grasinime latviams: jei jie nepaklus, tai jie bus atsakingi, kad tvarka bus atstatyta nešvariai. Kraujas ir švara.

Jei Gorbaciovas ir jo sėbrai galvojo, kad smurtas Vilniuje praeis

pasaulio nepastebėtas, tai įvykiai parodė, kad jie klydo. Jau pirmadienį *The Wall Street Journal* savo vedamajame „Taikos laureato pučas“ rašė „Vakariečiai p. Gorbaciovo rėmėjai yra argumentavę, kad be jo būtų chaosas. Dabar turėtų būti aišku, kad p. Gorbaciovas chaosą kuria, o ne nuo jo saugo. Lietuva buvo taiki vieta, ramiai siekianti derinio su Maskva, prieš tai, kai jo kariuomenė atriedėjo. Ir aišku, kad Lietuvos vyriausybė yra išrinkta (Nukelta į 4 psl.)

Marija Gimbutienė 1989 metais Vilniuje

Algirdo Pilvelio nuotrauka

Dr. Marija Birutė Alseikaitė-Gimbutienė šių metų sausio 23 dieną švenčia savo 70-ąjį gimtadienį. Pasaulinės svarbos mokslininkė sveikiname jos suaktyvėjusią ir linkime tolimesnės palaimos.

Dr. Marija Gimbutienė 1942 metais baigė Lietuvos proistorės ir lietuvių kalbos ir literatūros studijas Vilniaus universitete, doktoratą įsigijo Tuebingen'o universitete, Vokietijoje, 1946 metais iš Europos archeologijos, tautotyros ir religijų istorijos. Atvykusi į Ameriką, 1950 metais pradėjo dirbti Harvard'o universiteto Peabody Museum, rašydama Rytų Europos archeologiją. Harvard'o universitete tyrimų darbą dirbo ligi 1963 metų, dėstė Europos archeologijos kursą. Stanford universitete, Kalifornijoje, dirbo 1961–1962 metais. Nuo 1963 metų buvo paskirta profesoress UCLA Europos archeologijos, baltų ir slavų mitologijos, baltų kalbų ir kultūrų sritymis. Buvo UCLA muziejaus organizatorė ir proistorės skyriaus kuratorė. UCLA dr. Gimbutienė įve-

dė lietuvių kalbos, baltų kalbų ir kultūrų, baltų ir slavų mitologijos kursų. Universiteto muziejuje įvedė lietuvių liaudies meno skyrių.

Dr. Marija Gimbutienė, neskaiciuojant jos gausybės straipsnių savo specialybės leidiniuose, yra parašiusi grindžiamuosius Europos archeologijos ir proistorės veikalus: *Prehistory of Eastern Europe* (1956), *Bronze Age Cultures of Central and Eastern Europe* (1965), *Ancient Symbolism in Lithuanian Folk Art* (1958), *The Balts* (1963), *The Gods and Goddesses of Old Europe, 7000–3500 B.C., Myths, Legends, Cult Images* (1974), *The Goddesses and Gods of Old Europe, 6500–3500 B.C.* (1982). Šiuos jos darbus didžiai vertino kultūros antropologai Joseph Campbell ir Ashley Montagu. Praėjusiais metais pasirodžiusi jos naujausioji knyga *The Language of the Goddess* įžiebė nepaprastą dėmesį Amerikos feministinėse studijose. (Žr. *Draugo* kultūrinis priedas, 1990 m. balandžio 14 d.)

Konfliktas Antano Škėmos „Kalėdų vaidelyje“

(Atkelta iš 1 psl.)

nereikia tarti šių lemtingų žodžių Skaidrai. Panašaus prasminga egzistencija savaime Skaidrai primena jo beprasmią kūrybinę ir gyvenimišką padėtį. Panašiam — Doppelgaenger'ui gyvenant, Skaidrai nebus ramybės.

Magdalena, atsidūrusi panašioje padėtyje, iš tikrųjų nėra linksma, kaip jos kaukė ją vaizduoja. Tačiau Magdalena skiriasi nuo Skaidros, nes ji išpažįsta savo egzistencijos ir troškimų priešpriešą: „Aš negaliu kaukės nušiuoti“. Ji skaudžiai žino, kad jos gyvenimas nėra tas malonus kaukės vaizdas, bet ji tiek nori gyventi „kaukės“ gyvenimą, kad ji nebegali kaukės fantazijos atsisakyti. Jai lengviau gyventi sapne negu kasdienybėje. Kitaip pasakius, Panašus-jai pagerino gyvenimą tik iš paviršiaus, bet ne

esmės. Jai kaukė vis tiek suteikia naujas galimybes, nors ir dirbtines. Skaidra skiriasi nuo Magdalenos tuo, kad jis nepripažįsta skirtumo tarp savo kaukės ir savo gyvenimo.

Skaidra užmuša Panašų, kadangi Panašaus mirtis panaikina kaukės dubletą. Panašų pašalinę, Skaidra nebenturi akivaizdaus jo užsimaskavimo priminimo. Girard'o teorija pranašauja panašią mirtį. Žmogus, pasak Girard'o, nepasiduodamas kovojai, kol sunaikina savo priešą, o gyvuliai taip nesielpia. Girard dvikovą supranta kaip civilizacijos pasekmę (201).

Panašaus ritualinė mirtis pakartoja Judo išdavystę: Jėzus liepė ji išduoti, lygiai, kaip ir Panašus Skaidrai liepia: „Daryk pasakius, Panašus-jai pagerino gyvenimą tik iš paviršiaus, bet ne

dangi tikrasis Skaidra, t.y. aktorius, vaidinąs Skaidros rolę, tikrai nori būti toks, kaip Panašus prisistato. Žmogaus užmušimas bando perkelti vaidinimą iš apriboto kūrybinio pasaulio į žiūrovų pasaulį. Vaidinimo mintys apie kūrybinio žmogaus ištikimybę sau nesiriboja teatru: jos tinka ir plačiam pasauliui.

„Kalėdų vaidelio“ rėmai kelia tokį klausimą: ar vaidinimo aktoriai yra psichiatrinės ligoninės kaliniai? Charakterių požūris į pasaulį sumaino psichiškai normalių ir psichiškai nesveikų žmonių padėtį. Per vaidinimo aktorių perspektyvą žiūrint, ne aktorai įkalinti ligoninėje, bet žmonės už lango, į kurį kartkartėmis Skaidra ir Danguolė rodo. Škėma dar aštriau kritikuoja krikščionybę, negu jau aiškinta. Krikščionybės siauraprotiškumas suvaržo žmogų taip, lyg jis būtų užrakintas bepročių namuose. Juose ligoniniai nepagyja ir neišsilaivina, o pražūva.

dangi tikrasis Skaidra, t.y. aktorius, vaidinąs Skaidros rolę, tikrai nori būti toks, kaip Panašus prisistato. Žmogaus užmušimas bando perkelti vaidinimą iš apriboto kūrybinio pasaulio į žiūrovų pasaulį. Vaidinimo mintys apie kūrybinio žmogaus ištikimybę sau nesiriboja teatru: jos tinka ir plačiam pasauliui.

„Kalėdų vaidelio“ rėmai kelia tokį klausimą: ar vaidinimo aktoriai yra psichiatrinės ligoninės kaliniai? Charakterių požūris į pasaulį sumaino psichiškai normalių ir psichiškai nesveikų žmonių padėtį. Per vaidinimo aktorių perspektyvą žiūrint, ne aktorai įkalinti ligoninėje, bet žmonės už lango, į kurį kartkartėmis Skaidra ir Danguolė rodo. Škėma dar aštriau kritikuoja krikščionybę, negu jau aiškinta. Krikščionybės siauraprotiškumas suvaržo žmogų taip, lyg jis būtų užrakintas bepročių namuose. Juose ligoniniai nepagyja ir neišsilaivina, o pražūva.

Skaidra per Panašų-Jėzų tampa žmogžudžiu.

Siekiančių būti Panašiais yra daug. Mitologija jų padėties nepakeis, nors gali padailinti išvaizdą. Sukurta iliuzija lieka iliuzija. Jėzus, įsikūnijęs Brooklyn'o smuklėje, neišsprendžia gyvenimo problemų. Skaidra užmuša Panašų, tikėdamasis stebuklo: „Kad jis prisikeltų iš numirusių“. Skaidra vis tiek netaps Panašiu.

PANAUDOTA LITERATŪRA

Barthes, Roland, *The Pleasure of the Text*. Trans. Richard Miller. New York: Hill and Wang, 1975.

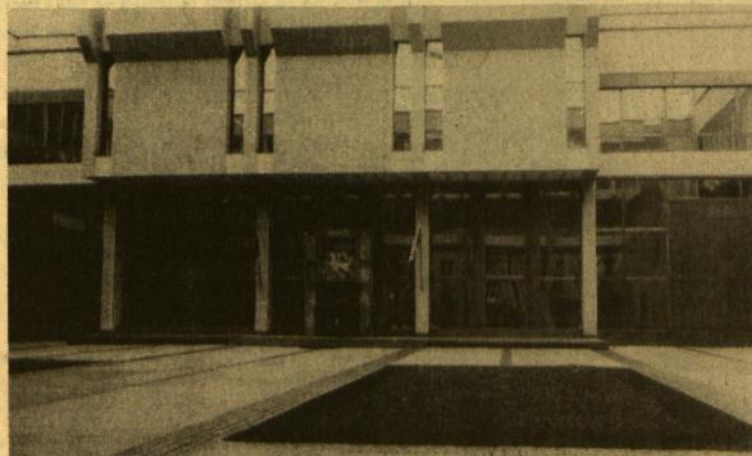
Freud, Sigmund. „Das Unheimliche“. *Freudstudienausgabe*. Alexander Mitscherlich et al. Hrsg. Frankfurt: Fischer, 1970.

Girard, René. „The Plague in Literature and Myth“. *To Double Business Bound: Essays in Literature, Mimesis and Anthropology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.

Longinus. „On the Sublime“. *Classical Literary Criticism*. Trans. T. S. Dorsch. New York: Penguin, 1965.

Lietuvos Parlamento — Aukščiausiosios Tarybos sesija 1990 m. kovo mėn. 21 d.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos rūmai Vilniuje — prieangis.

Romo Eidukevičiaus nuotrauka

Andriaus Norimo Kelionė į Kauną

RŪTA KLEVA
VIDŽIŪNIENĖ

Andrius Norimas. **KELIONĖ Į KAUNĄ.** Premijuotas jaunimui romanas. Daytona Beach Shores, Florida: Literatūros mylėtojų talka, 1990. Spausdino „Draugo“ spaustuvė, Chicago, Illinois. Tiražas – 750 egzempliorių. 168 puslapiai. Kaina kietais viršeliais – 12 dolerių, minkštais – 10 dolerių. Gaunama „Drauge“ arba pas leidėjus, Literatūros mylėtojų talka, 7764-B South Atlantic Avenue, Daytona Beach Shores, Florida 32127.

Vos pradėjus skaityti knygą, ryškiai pajutau, kiek daug reikšmės žmogaus gyvenime turi jo jaunystės dienos, pergyvenimai, besiformuojanti galvosena. Ši Andriaus Norimo-Mirono knyga jau nuo pirmųjų puslapių mane perkėlė į tas dienas, kada jau nustojama būti kūdikiu ir galvelėje kyla pirmos mintys ir klausimai.

Šią knygą skaitant, pamažu išryškėja nuostabiai puikus planas perduoti mūsų jaunimui mūsų tautos tragedijos 1940–1941 metais istoriją ne sau, su istorinių knygų keliu, o labai patraukliais lietuvių jaunuolių pergyvenimais. Kelionė į Kauną, kaip pamažu skaitytojiu paaiškėja, nebuvo vien pramoginis pasivažinėjimas, o sąmonės brenimas ir supratimas tų triuškinančių žiaurių įvykių, kurie taip netikėtai užgožė šviesią mūsų tautos ateitį, išbarstydami mūsų kaulus nuo šalto Sibiro ledynų iki gal mažiau skausmingų salų, tekant laikui, išsiviją neabejotinai naikinancios istorijos eigos. Nes išsiviją, nors čia atsi-

Kaunas šiandien

ELTA nuotrauka

radusi ne turtų ieškodama, sugėbės išsaugoti tikrai saujelę lietuvių palikuonių, kurie suvoks savo tautos tęstinumo svarbą. Taip, tokių yra, bet ar jų bus pakankamai, kad įstotų į retėjančias mūsų tautos eiles?

Knygos veiksmas vyksta pirmaisiais rusų okupacijos metais. Dar nepasiekė grėsmės šmėkla jaunų į gyvenimą besirengiančių moksleivių, dar jie pilni žaismo, draugiškumo, šiltos giminės meilės. Jie juokauja, dailina rastą upės krante išplautą prakurusią valtį, planuoja kelionę, o jų fantazija štai juos veda į nuotaikingus pergyvenimus.

Jauni šios knygos veikėjai

pasakojasi vienas kitam savo mintis, kurios kyla, praplaukiant pro žinomų mūsų literatų, kunigų ir mokslininkų gimtines. O tai originalus ir nenuobodus būdas supažindinti jauną skaitytoją su sena ir ne taip sena Lietuvos praeitimi. Labai vykusiai sugalvota! Per netrumpą ir nuotykių pilną kelionę vietovių aprašymai išplaukia ir iš plaukiančio jaunimo vadovo Jeronimo, ir iš pakelėje sutinkamų vyresnių ir malonių bendrakeleivių, kaip kad ir galutinėje gėžkeliu kelionėje į Kauną, kur vėl susiduriama su gyvenimo realybe ir sovietų daliniais.

Stebina autorius toks puikus, smulkmeniškasis tiek vietovių, is-

torinės praeities valdovų, tiek ir netolimos mūsų Lietuvos istorijos žinojimas. Tikrai nuoširdžiai pasidarbuota, jaunimą supažindinant su mūsų tautos praeitimi labai patraukliu būdu.

Taip bėga knygoje pasakojimai, atsakymai į vienas kito užklausimus per visus šios spalvingos knygos perduodamus Lietuvos žymesnius istorinius įvykius, vis naujai peršokant iš praeities ir į šią dabartį. Miela knyga tikrai vertai pažymėta 1985 metų Jaunimo literatūros konkurso premija, skelbta Pasaulio Lietuvių Bendruomenės Švietimo komisijos. Tenelieka nė vieno lietuviuko, neperbėgusio per šios spalvingos puslapius.

miestyje. Nuo 1933 metų namas buvo Našlaičių globos draugijos žinioje. Šio namo valdoje 1931 metais buvo pastatytas triaukštis mūrinis namas su rūsiu. Šiuo metu jame yra įsikūrusi Kauno vyskupijos kurija su vertingu archyvu ir rankraštynu.

perstatytos krosnys. Pirmame aukšte buvo valgykla, 1938 metais praplesta gretimos patalpos sąskaita, kurios durys buvo paverstos langu. Namas turėjo salką. Naujai remontuotas, jis buvo vadinamas vienu iš gražiausių pastatų Kauno sena-

Vytauto Didžiojo universiteto Kaune biblioteka

Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka gyvuoja vos keturi mėnesiai. Ji įsikūrusi Centrinuose universiteto rūmuose. Turime 50 darbo vietų skaityklą ir apie 20 tūkstančių spaudinių. Tarp jų apie 5,000 knygų, padovanojų JAV gyvenančių lietuvių. Pirmasis universitetui knygas padovanojo Antanas Mažiulis iš Bostono. Mes ir mūsų skaitytojai džiaugiamės ir didžiuojamės gautomis dovanomis. Knygą prie knygos padėjus, pamažu ryškėja lietuvių išsivijusios sukurto kultūros vaizdas, su kuria tiek daug metų negalėjome bendrauti. Mes daug ką žinjom, bet, kai pamatėm, labai nustebom, kad taip toli nuo Tėvynės rūpintis

Lietuvos istorija, kalba ir literatūra, kad čia taip daug kaupia ir saugota tautos atminties. Studentai labai domisi šiais leidiniais, o mes nerimaujame, kad šios knygos nuo intensyvaus skaitymo greit nesudėvėtų. Tokia grėsmė yra visiems leidiniams Lietuvos istorijos tema ir ypač Zenono Ivinskio rinkiniams raštams.

Nuoširdžiai dėkojame visiems siuntusiems universiteto bibliotekai knygas – Juozui Kapočui, Antanui Mažiuliui, kun. Jonui Burkiui, Bronei Martin-Kartanienai, Martynui Yčiui, Algirdui Vokietaičiui, Poviliui Gaučiui, P. ir O. Laniams, kurių dovaną vežė visas Kauno „Žalgiris“, Valdui Adamkui, Rimui Kalvačiui, Donatui Šatui. Ir visiems kitiems, kurių pavardžių nežino, o dovanas gavome, nes gavome siuntų, kuriose nebuvo siuntėjo pavardės ir adreso. Gavę dovanas, visada stengiamės pranešti, atsiprašome tų, kuriems dėl objektyvių priežasčių negalėjome to padaryti. Nuoširdžiai dėkojame gerbiama Jonui Račkauskui už didžiulį rūpestį ir darbą, siunčiant mums knygas, kurias perdavė Martyno Mažvydo biblioteka.

Maloniai nustebome šiose siuntose suradę kalbinių žodynų, išleistų Lietuvoje. Šiandien Lietuvoje tai ypač deficitinės knygos, nes visi intensyviai moko užsienio kalbų. Ir ypač populiarios anglų, vokiečių, prancūzų kalbos, o mūsų universitete studentai moko iš italų kalbos. Kol kas beveik niekas nemoka portugalų kalbos, labai mažai mokančių ispanų kalbą. Todėl literatūrą portugalų kalba bus

ŽVAKĖS IR TANKAI In memoriam Gruzijos žuvusiųjų

Aš nežudžiau tų nekaltųjų,
Tačiau juos užmušė
Mano tautiečiai mano paties šaly
Ir aš pasibaisėjęs.

Ne Čilėje tai atsitiko.
Gerklė man prisipildžiusi.
Turėjo būti ašarinės dujos, jų
vartotos,
Ir jos pasiekė mus visus.

Puškinas į mūsų mitingą* atėjo
– Tą, kuris buvo uždraustas.
Jis vaikštinėjo pro kareivius,
sukrėstas,
Cilindrą rankoje laikydamas.

Nuo akademikų iki pirmamečių,
Mes visi ieškom įstatymų
Tų dujų, galinčių užsmaugti
perestroiką,
O jos žvalgosi mūsų.

Ir kur šviesoraščio kopija
guminiams
Smogtuvams, lekiantiems
Prieš žvakes? Po vėliavom liėg tie
– Kuriems lemta mirti.

Žvakes, pervažiutos tanku,
Ir vaikiškai skaidrus idėmus
žvilgnis
Švytės neužgniauztos Gruzijos
Sielose visados.

II.

Aš kartoju: Puškinas galėjo ten būti
Mūsų neleistame mitinge.
Nesislėpė, kaip vėžliagyvis, už savo skečio.
Ką aš sakau, yra svarbu.

Mes nebuvome žmonės, mes buvom idėjos.
Per daug ilgai mūsų laukta.
Ir kas gi tada nelauktai atvykti turėjo
Į mūsų neigaliotą savižudybę, negu viltis?

Moterys, irgi neigalios,
Buvo nešamos gatvėm karstuos.
Nedainuot joms daugiau, nevirti sriubos,
Neprausti vaikučių. Vaikučių jokių.

Neigaliota saulė nebesvietė
Virš Arbato. Lijo lietus.

* Mitingas Novy Arbat, Maskvoje, skirtas paminėti sovietų kariuomenės nužudytuosius Tbilisi mieste, Gruzijoje, 1989 metų balandžio mėnesį. Mitingas sovietinės valdžios nebuvo leistas. Mitingo metu kalbėjo a.a. Andrei Sacharov ir poetas Andrei Voznesensky. „Žvakės ir tankai“ buvo skaitomos žuvusiems pagerbti apeigose Tbilisi. Eilėraštis pirmą kartą buvo išspausdintas Times Literary Supplement 1989 m. rugsėjo 8–14 d. laidoje, Londone.

Katedros aikštėje Vilniuje 1989 metais.

Mes buvom sniegas lietuvių, mes buvom
ispėjantis varpas.

Sutelktos KGB vyrų jėgos
Laukė jiems duodamo ženklų.
Mūsų neigalios susirinkimas norėjo
Žinoti, kas atsitiko, kur ir kada.

Tada tik mums paaiškėjo
– Formulė dujom.
Niekieno lūpos nesuvirpėjo.
Suprato visi.

Neigalios ispėjantis varpas.
– Iššūkis, toks kaip Vendetos?
Neigalios maldos į Dievą,
Irgi neigaliota.

Mesk atminimo rožės pavėjui.

Kas tuos nekaltuosius nužudė?
Ar Saraceniai? Permirkę
Mes pripildom Arbatą kaip ašaras,
Istrigusios mūsų šalies gerklėje.

Andrei Voznesensky

Gyvenamas namas Kaune Motiejaus Valančiaus gatvė, Nr.6 Kauno vyskupijos kurija

Istoriniai tyrimai

SIGITA SAMUOLIENĖ

Aštuoniolikto amžiuje šio gyvenamo namo vietoje jau stovėjo mūrinis pastatas, kuriame buvo špitolė ir daug medinių ūkinių ir gyvenamųjų pastatų. 1782 metais medinių pastatų būklė buvo avarinė (CVIA, f. 694, ap. 1.b.3491). 1800 metais gaisras apnaikino ir mūrinį pastatą. Sudegė stogas ir dalis antro aukšto. 1808 metais pastatui atitekus iš Vilniaus į Kauną atsi- kelusiems augustinijonams, jis buvo restauruotas.

1820 metų inventoriuje pastatas apibūdinamas kaip mūrinis, dviaukštis, dengtas čerpėmis, dar ne visai baigtas. 1858 metais atliekami neįžymūs pakeitimai namo išorėje (CVAK, I-473, ap. 1, b.2383, yra planai). Po 1864 metų, panaikinus augustinijonų vienuolyną, iš Varnių į Kauną

perkelta Žemaičių vyskupija perėmė bažnyčią ir vienuolyno turtą. Šiame name apsigyveno vyskupas Motiejus Valančius su visa administracija.

1903 metais – tai dviaukštis mūrinis namas, kurio pirmame aukšte buvo įsikūrusi Telšių vyskupijos kanceliarija, o ant rame aukšte – septynių kambarių bute gyveno vyskupai (f. 214, ap. 1 b. 8052, yra planai). Be šio pastato sklype dar stovėjo mūrinis ir medinis sandėliai bei ledainė.

1925 metais namo būklė buvo panaši. Jo pirmame aukšte – raštinė, o antrame – arkivyskupo metropolito rezidencija (CVAK, f. 2114, ap. 1.b.8053).

1931 metais savininkui Leibai Karnauskui duotas leidimas perdirbti pirmąjį ir antrąjį šių namų aukštus. Buvo keičiami mediniai balkiai, išklotos naujos grindys,

Kaunas iš paukščio skrydžio

ELTA nuotrauka

A.a. tėvas Stanislovas Gruodis, SJ

SIGITAS TAMKEVIČIUS

Tėvas Stanislovas Gruodis, SJ gimė 1896 m. vasario 12 d. Pabaisko parapijoje (Ukmergės apskrityje), Bogužiškių kaime. Jo tėvai buvo giliai religingi ir augino gausią šeimą – keturis sūnus ir keturias dukras. Pati motina Stasiuką paruošė pirmajai išpažinčiai ir komunijai. Ukmergės mokykloje mokiniui buvo rusinami: skiepijama ištikimybė carui ir šlovinami rusų užkariavimai. Lankydamas Ukmergės gimnaziją, Stanislovas daug dėmesio skyrė dvasiniam gyvenimui; jį žavėjo kunigo idealas. 1915 metais jam teko pasitraukti su daugeliu kitų lietuvių į Voronežą, ir čia jis aukso medaliu baigė gimnaziją, bet pasirinko ne kunigystės, o pasauliečio kelią: Petrograde pradėjo studijuoti mediciną. Labai greitai suprato, kad ne čia jo kelias; jaunuolio mintys nuolat krypo į kunigystę. 1918 metais per frontą Stanislovas grįžta į Lietuvą. Čia mokytojauda, dalyvauja Steigiamojo Seimo veikloje ir galutinai apsisprendžia tapti kunigu. 1922 metais įstoja į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto

Tėvas Stanislovas Gruodis, SJ 1966 metų rudenį.

Teologijos-filosofijos fakultetą. Idealistui jaunuoliui čia viskas patinka: ir griežta seminarijos tvarka, ir bičiuliški tarpusavio santykiai.

1925 m. birželio 25 d. Stanislovas pašvenčiamas kunigu, kitais metais siunčiamas į Vokietiją studijuoti moralinę teologiją. Čia Dievas jauna kuniga pakviečia dar labiau siekti krikščioniškų vertybių: 1927 metais Zerenberg'e pradeda no-

viciatą Jėzaus draugijoje. Po dvejų metų Valkenburg'e (Olandijoje) padaro pirmuosius vienuoliškus įžadus. Studijos 1932 metais buvo apvainikuotos daktaratu. Sugrįžęs į Lietuvą, tais patiais metais pradeda dėstyti moralinę teologiją Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Darbą lydėjo sėkmė.

1937 metais atlikęs terciatą tėvas Stanislovas padarė galutinius įžadus Jėzaus draugijoje ir savo priesaikai išliko herojiškai ištikimas per visą gyvenimą. 1941 metais tėvas Stanislovas paskiriamas Lietuvos jėzuitų provinciolu ir kartu laikinai eiti Kauno Kunigų seminarijos rektoriaus pareigas. Baigiantis karui ir sovietams vėl okupavus Lietuvą, tėvas Gruodis vėl paskiriamas Kauno Kunigų seminarijos rektoriumi. Tie metai Kunigų seminarijai buvo nepaprastai sunkūs: pastatus užėmė sovietų kariškiai. Dėstytojai ir auklėtiniai buvo tardomi ir suimami. Gindamas profesūrą ir klierikus nuo sovietinės valdžios terorizavimo, tėvas Stanislovas Gruodis užitraukė NKVD nemalonę. Po vieno tardymo sunkiai susirgo, mėnesį gydėsi ir pasitraukė iš rektoriaus pareigų, nors

moralinę teologiją dar kelerius metus dėstė, kol galutinai buvo išvytas ne tik iš seminarijos, bet ir iš Kauno. Ilgą laiką gyveno Skirsnemunėje (10 metų) ir Balninkuose (20 metų). Kiek leisdavo sveikata, padėdavo klebonams sielovadoje.

Tikriausiai ligos kryžius tėvą Stanislovą išgelbėjo nuo lagerių ir Sibiro. Keturiasdešimt metų Sibiro tremtį jis išgyveno Lietuvoje ir kantriai nešė jos kryžį, kol 1990 m. lapkričio mėn. 1 d., bučiuodamas savo vienuoliškųjų įžadų kryžį, atidavė į Tėvo rankas savo sielą.

Tėvas Stanislovas Gruodis, SJ prieš karą išleido krikščioniškos etikos vadovėlį *Laikykis isakymu*, o studijoje *Negimusios gyvybės panaikinimas* nagrinėjo šią problemą krikščioniškos moralės šviesoje. Dar nebuvo galimybės išleisti tėvo Stanislovo Gruodžio knygas *Nuošalusis Taboras*, *Kelias į šviesą* ir *Šviesa iš aukštųjų*. Savo paskaitomis ir knygomis tėvas Stanislovas Gruodis, SJ, formavo ne tik Lietuvos kunigų, bet ir visos tautos dorovę. Savo asmeniniame gyvenime įgyvendinęs aukšto dvasingumo reikalavimus, tėvas Stanislovas lieka negėstančiu žiburiu ne tik jėzuitų draugijos nariams, bet ir visiems, kurie ieško kelių į krikščioniškąjį dvasingumą.

Didžiulę freską užbaigus

PRANAS VISVYDAS

Su dailininkės Virginijos Baranauskienės-Šiaučūnaitės darbais susidūriau Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos parodose per lietuvių dienas. Stebint jos kūrinius, iš karto pagavo mišlinga grafika, originali vaizduotė, reiškiama lakoniškame piešinyje. Buvo čia ir vieningas 27 linoraižinių lakštų ciklas, skirtas Šiaulių miesto jubiliejui. Kataloge M. Adomavičienė, aprašanti Virginijos Baranauskienės meno studijas, kūrybos pobūdį bei pasiekimus, pažymi: „Dailininkė išgyvena nerimastingiausią kūrybinių ieškojimų laikotarpį, kupiną jaunatviškos ekspresijos ir dvasinio nerimo.“

Tai gan tikslus apibūdinimas. Nežiūrint aplinkybių, nerimastinga kūrybos trauka privedė ją prie pernelyg stambios, 5 x 2,5 metrų, freskos tapymo lietuvių naujame name, Culver City, Kalifornijoje. Lapkričio mėnesį po šešių dienų darbas buvo užbaigtas. Sužavė sklandus piešimo mostas ir figūrinės kompozicijos darnumas.

Šia proga užkalbinau dailininkę. Manychiau, skaitytojams užmano klausimus bus kur kas prasmingesni jos atsakymai:

Atvykau į JAV kaip turistė, netikėtai pakvietus draugams amerikiečiams, su kuriais ilgą laiką susirašinėjau. Tai buvo mano sena svajonė, net negalvojau, kad jai bus lemta išsipildyti. Labai mėgtu keliauti.

Vengiau per ilgai užsibūti pasvetingus draugus. Su manimi atvyko ir dukrelė Agnė. Man pasisekė – sutikau be galo geras žmones lietuvių, suteikusius man pastogę. Dabar bandau verstis savarankiškai. Tenka dirbti įvairius darbus. Pavyzdžiui, du mėnesius dirbau prie statybų: dažiau sienas, dėjau plyteles... Net sako, jog esu plytelių dėjimo meistrė, nors lig šiol nebuvau dirbus tokio darbo. Esu baigusi Vilniaus Dailės institutą, grafikos specialybę. Dėčiau Šiaulių Pedagoginiame institute. Dalyvavau parodose įvairiuose miestuose. Buvo surengtos septynios autorinės grafikos darbų parodos.

Čia, Pietų Kalifornijoje, vienai lietuvių šeimai dažiau sienas. Kai jie pasiūlė nupiepti freską iškilioje laiptų sienoje, nedvejodama sutikau. Tai buvo gundantis pasiūlymas. Labai buvau pasiilgus stambesnio kūrybinio užmojo, nors dažnai vakarais piešiu ar tapau mažo formato darbus. Prieš mane atsivėrė didžiulė balta siena – mano senai ūmai gimė tema – mūsų tema lietuvių kovose su vokiečių ordinais. Bet labiausiai mane traukė pats kovos motyvas – dviejų jėgų sandūra, žmonių ir žirgų dinamika.

Freską piešiau ir komponavau ekspromtu tiesiai ant sienos, be jokio eskizo. Tiesa, buvau užsiėmus mažą skica, tačiau juo nesirėmiau. Kažkaip viskas klostosi lengvai, su pakilimu. Manau, kad kūrinys neturi būti per daug iškankintas. Esu intuityvios kūrybos šalininkė. Tikiuosi, darbas patiks savininkams.

Į Ameriką vežiau savo grafikos darbų parodą. Bet įsitikinau, juos čia yra keblu eksponuoti galerijose.

Norėčiau sukurti dar keletą freskų. Taip pat turiu projektą kaip atnaujinti Los Angeles Šv. Kazimiero bažnyčios interjerą, nemokamai.

Prieš sugrįždama į Lietuvą, esant galimybei, labai norėčiau dar pakeliauti, pamatyti visą Pacifiko pakrantę, pabuvoti Sekvojų girioje.

Savo [Pr. V.] ruožtu noriu pažymėti, jog nuotraukos tinkamai neatspindi kūrinio visumos, susidaro ištemptos perspektyvos vaizdas. Taip pat – būtų gražu, kad kūrybinio lygio freskų tapymas užsakovų būtų įvertinamas daugiau nei sienų dažymas. Valandinio atlyginimo minimumas šiuo atveju turėtų negalioti.

Chicagos teatruose

Motinos ieškotoja

Vienas iš trijų pirmaujančių Chicago's teatrų – Victory Gardens (2257 North Lincoln) gruodžio mėnesį statė dramą „Phantasia“. Dramos autorė Sibille Pearson profesorė naujausio New York'o universitete, gerai pažįstama teatrą ir amerikiečių polinkius. Ji šia drama kaip tik ir taiko į polinkį – ieškoti savo šeimos šaknų. Pagrindinis personažas „D“ yra jauna moteris, kuri buvo paimta svetimos šeimos augintine ir dabar užsiėmus surasti savo tikruosius tėvus, ypač kad ji pati laukia kūdikio ir nenori, kad jos vaikas augtų nežinodamas, kokia jo motinos kilmė. Pagrindinė herojė

daug svajoja apie savo motiną, tai ir dramoms pavadinimas – Fantazija. Veikale yra nemažai sąmojo ir nenuostabu, kad drama laikoma komedija, nors jos turinys ir problema – gilesni. Pagaliau ieškotojai pavyksta surasti, ir čia atsidengia naujas dramų lapas. Drama buvo pastatyta New York'e, o jos autorė gali pasiūlyti, kad jos pirmas kūrinys buvo pastatytas Yale.

Režisierė Judy O'Malley yra daktarato studijas iš teatro mokslų ėjusi Northwestern universitete ir dirbusi kaip režisierė Illinois universitete. Dramoje yra šeši aktoriai, kurių pasirošimas, ypač pagrindinio personažo, stebinantis.

Juoz. Pr.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 3 psl)

Gorbačiovo reformos ir liberalizacijos eros galą.

Dar stipresnius žodžius randame *The New York Times* kolumnisto William Safire pirmadienio skiltyje, „Gorbio juodosios beretės“: „Praėjusių metų Nobelio taikos premijos laimėtojas, politikas, kuris sudarė lengvatikį pasauli reformos ir glasnost kalba, maldautojas, kuriam mes ką tik davėme bilijoną dolerių maisto paramos, kad jis pasiliktų valdžioje, sovietų vadas, kuris neva dirba užsienyje išspręsti Persų įlankos įtampą – jis

ką tik įsakė savo tankams važiuoti Lietuvon ir riedėti per kūnus patriotų, besipriešinančių jo diktatūrai. ... Paralelė su 1956 metais neišvengiama. Žmonės pripildyti vilties, vyksta tarptautinė krizė kur kitur – Raudonosios armijos tankai įrieda su traukti laisvės kovotojus. ... Bus atspirašymas, taip, kaip Gruzijoje prieš dvejus metus, kai taikių protestuotojų žudymas vyko be p. Gorbačiovo žinios. Jo rankos, mums bus tikinama, yra švarios; kalti tie pikti Raudonosios armijos pulkininkai, kurie veikia be įsakymų iš aukščiau, ar tie velniūškiai KGB, ar tankų remiami kvieslingai, kurie save vadina

Apie „Steel Grin“ pastatymą Chicago'je

Su kompozitorium Petru Aglinsku kalbasi Petras Petrutis

– Sveikinu ir labai džiaugiuos Tavo parašyta opera. Sakyk, koks pavadinimas ir kokia operos apimtis?

– Opera pavadinama „Steel Grin“. Lietuviškai, manychiau, būtų „Plieninė šypseną“. Kūrinyje atspindi šių dienų įvykiai Rytų Europoje. Trijų veiksmų opera užtrunka apie dvi su puse valandos.

– Kuomet bus premjerinis spektaklis?

– Šių metų sausio 23 dieną, šeštadienį, 7:30 v.v. Belmont viešbučio patalpose, 3170 North Sheridan Road, šalia Lake Shore Drive.

– Kas yra operos statytojas?

– Opera stato Chicago Opera Theater. Tai yra, greta Lyric operos, didžiausias operos vienetas Chicagoje. Mane pasamdė praėjusiais metais. Opera statoma dalimis. Sausio 23 dieną statomas visas antras veiksmas ir tam tikros pirmo ir trečio veiksmo dalys.

– Vadinas, sausio 23 dieną matysime dar nepilną operos pastatymą?

– Pilnas operos pastatymas numatytas šią vasarą. Tiksliai data dar nenustatyta.

– Kodėl gi vasarą, o ne rudenį? Atrodo, kad ruduo arba žiema tam būtų dėkingesnis laikotarpis.

– Aš nesikišu. Čia jau administracijos reikalai.

– Kiek operoje solistų? Koks choras? Ar reikalingas orkestras?

– Yra šeši solistai. Kol kas choras, mišrių balsų choras, dar nėra įtrauktas į operos pastatymą. Pilname operos pastatyme bus ir choras, bus ir orkestras. Dabar tenkinamės fortepijono akompanimentu.

– Kas parašė operos libretą?

– Libretą sukūreime drauge su žinomu autorium Dan Sutherland.

– Ar Chicago Opera Theater, užsakydami kūrinių, nekėlė sąlygų?

– Ne. Aš turėjau laisvas rankas. Tačiau buvau įpareigotas pristatyti, kaip sakoma, operos griaučius. Pateikti išsamų aprašymą.

– Koks operos turinys?

– Operoje paliečiami vienos šeimos pergyvenimai, vykstant politiniams persitvarkymams Rytų Europoje. Tėvus išvežus į

Petras Aglinskas

Sibirą, liko vieni vaikai. Amžiumi vyriausia dukterė užaugina jaunesnius. Vyresnioji dukterė vėliau susipažįsta su vienu amerikiečiu komersantu. Ji išteka už jo ir persikelia į New Yorką.

– Tai reiškia, kad sulaukiama, kaip amerikiečiai sako „happy ending“, laimingos pabaigos?

– Ne, ne... Sakychiau, sulaukiama „hopeful ending“.

– Atrodo, kad turinyje jaučiama politinė nuotaika? Veiksmas vyksta Rytų Europoje. Galima manyti, kad Lietuvoje, Lenkijoje, Čekoslovakijoje ar kur kitur?

– Projektuodami operą, sukūrėme visai naują, faktiškai neegzistuojančią valstybę, kuri vadinas Zahovnia. Aš nenorėjau tiksliai identifikuoti Lietuvą ar kurią kitą valstybę.

– Ar laikas, data apčiuopiama?

– Viskas vyksta dabar, šiuo metu, prasidėjus perestroikos laikotarpiui. Tai jiems labai patiko. Sakychiau, kad perestroikos iškilimas buvo mano stipriausia korta.

– Man atrodo, kad mūsų gyvenamajame krašte gerokai padidėjęs susidomėjimas operos menu?

– Labai padidėjęs. Vaizdajuosčių, filmų bei kitų priemonių naudojimas pritraukia daugiau žmonių.

– Savotiškai įdomu, kodėl pats ėmeisi tokio sudėtingo ir, sakychiau, labai dėkingo darbo.

– Aš nemanau, kad darbas yra nedėkingas. Ypač kai tenka dirbti su profesionalais.

– Ar turi teisę šioje operoje

panaudoti vaizdajuosčių, filmų ar kurias kitas panašias priemones?

– Šį kartą aš naudoju daug mažiau vaizdinių priemonių negu ankstyvesniuose savo kūriniuose. Pavyzdžiui, „TELE-KINO“, mano roko operoje. Šiuokart nejučiu reikalo naudotis įvairiomis vaizdinėmis priemonėmis.

– Ar Pats turi ką nors bendro su režisūra?

– Taip, taip. Aš labai artimai bendrauju su Harry Silverstein, žinomu režisierium, kuris daug dirba su New York'o, Houston'o ir kitomis operomis.

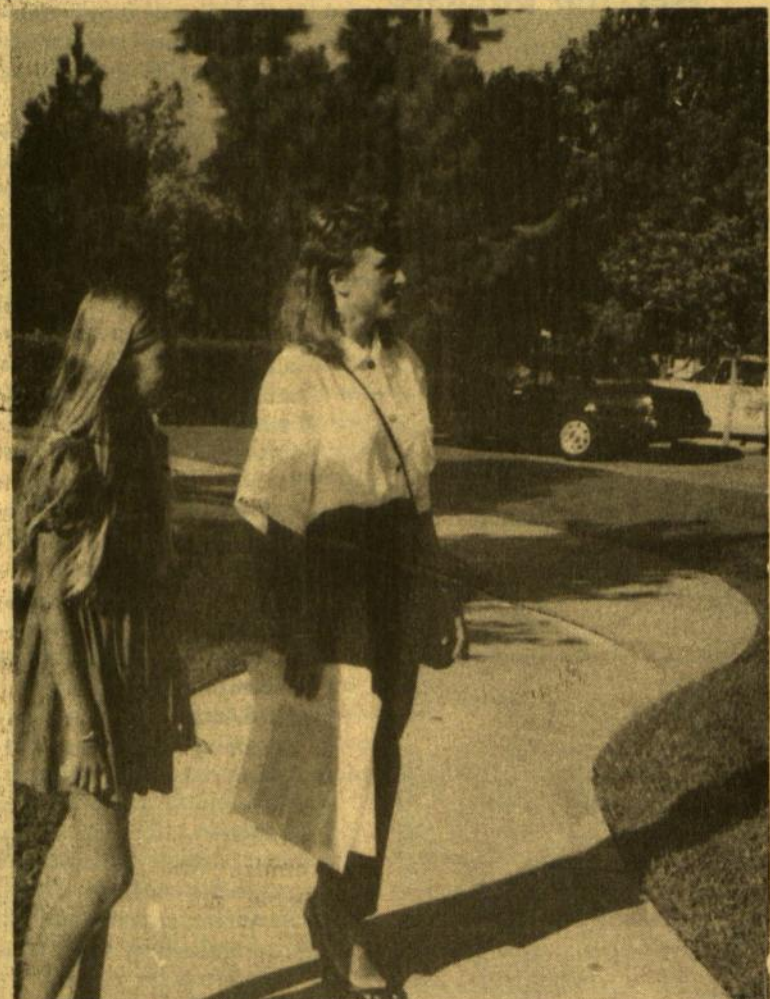
– Autorius lietuvis – Petras Aglinskas. Ar nėra daugiau lietuvių operos pastatyme?

– Taip, yra. Soprano partiją atlieka Jullian Barnes, kuri yra lietuvių kilmės. Man teko ne vieną kartą dirbti su Jullian. Ji yra labai puiki dainininkė, aktorė. Aš esu labai laimingas, kad ji prisidėjo prie mano projekto įgyvendinimo.

– Man tai irgi labai malonu, kadangi Jullian Barnes yra atlikusi programą viename Margučio surengtame koncerte. Tiesa, ar, ko gero, neplanuojai operos tekstą išversti į lietuvių kalbą ir, įjungus daugiau lietuvių, pastatyti Chicagoje ir eventualiai Lietuvoje?

– Aišku, kad taip. Visko gali būti. Aš laikau duris atviras.

– Aš manau, kad Tavo sukurta opera sulauks visapusio pasisekimo ir tikiu, kad vėliau ją išgirsime lietuvių kalba. Ačiū už pokalbį. Linkiu geriausios sėkmės.

Dailininkė Virginija Baranauskienė-Šiaučūnaitė su dukrele Agne, lankančios Pasadena, California, meno muziejų.

Virginijos Baranauskienės-Šiaučūnaitės freskos detalė – 1990 metų lapkričio mėnesį.

Išgelbėjimo frontu. ... Sovietų media nerodys sutraikytų kūrinių; glasnost yra baigtas, kadangi atitarnavo savo pareigą režimui. Bet laisvojo pasaulio media ne traktuos šių įvykių kaip antraeilių naujienų Persų įlankos krizės šviesoje: mes galime aprašyti du karus ir kramtyti gumą tuo pačiu metu. ...Amerika niekad nepripažino rusų Baltijos valstybių okupacijos teisėtą.

Gorbačiovas ir jo sebrai tikėjosi,

kad smurtas Lietuvoje bus pamo- dia nerodys sutraikytų kūrinių; glasnost yra baigtas, kadangi atitarnavo savo pareigą režimui. Jie apskaičiavo, kad smurtas liks Vakarų nepastebėtas. Čia jie tikrai klydo, nes kaip matėme, yra kilusi pasipiktinimo smurtui ir simpatijos Lietuvai banga. Vilniuje baisi įtampa ir dedasi nuožmūs dalykai, bet jie dedasi ne tamsoje, kaip planuota. Jie dedasi visam pasauliui stebint ir

piktinantis. Sovietų Sąjungos caras perdėm lengvapėdiškai atsikako per kelis metus atsargiai puoselėto simpatingo reformatoriaus ir laisvę mylinčio valdovo atvaizdo. Jis nusiėmė kaukę, ir mes matome: tai aparachikas, pažymėtas Kaino ženkle, grimasoje surakintas plieno dantimis. Tai žmogus, kuris pasirinko įsikurti istorijos šukšlyne.

(a.a.l)